

Γ. Μαρίνου - Π. Γιαννούλη - Λ. Σωτηριάδη : Παλαιανθρωπολογικαὶ ἔρευναι εἰς τὸ σπηλαῖον Πετραλώνων Χαλκιδικῆς. Θεσσαλονίκη 1965.

Οἱ «Παλαιανθρωπολογικὲς ἔρευνες» εἶναι συνέχεια μὲ τις ἄλλες μελέτες ποὺ ἔγιναν στὴ σπηλιὰ Πετραλώνων. Ἡ τελευταία τούτη ἔγινε ἀπ' τοὺς καθηγητὲς τοῦ Πανεπιστημίου τῆς Θεσσαλονίκης Μαρίνο τῆς Γεωλογίας καὶ Γιαννούλη τῆς ὀδοντοχειρουργικῆς καὶ τὸν βοηθὸ Σωτηριάδη. Ἡ μελέτη αὐτὴ εἶναι ἐντοπισμένη στὸ παλιονανθρωπολογικὸ μέρος.

Ἡ σπηλιὰ πρωτοερευνηθῆκε ἀπὸ τὸν Ι. Πετρόχειλο ποὺ μάζεψε λίγα ἀπολιθώματα ἀπὸ θηλαστικά καὶ ἐξέφρασε τὴν ἐλπίδα πὼς μπορεῖ νὰ βρεθῆ καὶ τίποτε ἀνθρώπινα. Ἐγράψε τότε: «*Bien que de traces d'homme n'ont pas été trouvées dans la grotte des Pierres Rouges (Petralona-Chalkidiki), rien ne prèjuge, qu'il n'en existe pas de cachées, qui pourraient être trouvées après des recherches détaillées... P'ours qui à dû gagner cette demeure, en se battant peut-être contre l'homme primitif*»,

Τὸ εὔρημα δὲν ἄργησε. Τὸ βρῆκαν χωριάτες καὶ τὸ ἔφεραν στὸ Πανεπιστήμιον Θεσσαλονίκης καὶ τὸ παρουσιάσαν στὸ ἐπιστημονικὸ κοινὸ οἱ καθηγητὲς Κοκκόρος καὶ Κανέλλης τὸ 1960. Ἀργότερα ὁ καθηγητὴς Σίκενμπεργκ κάνει μιὰ προσωρινὴ ἀνακοίνωσι γιὰ τὰ θηλαστικά καὶ τὰ μελετᾷ γιὰ μιὰ ὀριστικὴ μελέτη. Στὴν τελευταία αὐτὴ ἔργασία, ποὺ εἶναι ἀνάτυπο ἀπὸ τὴν ἐπιστημονικὴ Ἐπετηρίδα τῆς Φυσικομαθηματικῆς Σχολῆς τοῦ Πανεπιστημίου τῆς Θεσσαλονίκης γίνεται τοποθέτησι τῆς σπηλιᾶς τοπικῆ καὶ χρονικῆ καὶ λόγος γιὰ λίγα καινούργια εὔρηματα.

Ἡ συστηματικὴ μελέτη τῆς σπηλιᾶς ἔδωσε στοὺς τελευταίους μελετητὲς τὴν δυνατότητα νὰ τοποθετήσουν τὴ δημιουργία της στὸ ἀνώτερο πλειόκαινο, μέσα στὰ 5-10 ἑκατομμύρια χρόνια πρὶν. «Ὄλη ἡ διαμόρφωσί της, ὅπως εἶναι σήμερα ἦταν τελειωμένη τὴν ἐποχὴ ποὺ ζοῦσε πιά ὁ ἄνθρωπος. Ἡ σπηλιὰ ἄδειασε καὶ πλημμύρισε κάπου καὶ τὰ νερὰ τραβηχτήκαν, ὄχι μονάχα γιὰτὴν συνεχίζομένη καρστικὴ διάβρωσι χαμηλώσαν οἱ καρστικοὶ σχηματισμοί, μὰ καὶ γιὰτὴν στάθμη τῆς θάλασσας ἄλλαξε ἢ ἴδια ἢ γιὰτὴν μετακινήσαν ἢ στεριά μὲ τις ἠπειρογενετικὲς κινήσεις. Ἡ κατάστασι αὐτὴ ἐδημιούργησε, λένε οἱ ἐρευνητὲς, τὰ βάραθρα καὶ τις χαράδρες μέσα στὴν σπηλιὰ καὶ σβύσαν τὰ σημάδια τῆς παλιᾶς ροῆς. Τέτοια σημάδια δὲν διαπίστωσαν πουθενὰ σήμερα οἱ ἐρευνητὲς.

Ἡ σπηλιὰ σχηματίστηκε μέσα στὸ βουνὸ τῆς Κατσίκας, μέσα στὴν Ἀσβεστόπετρα. Ἦταν κλειστό, ὅπως ὄλες οἱ σπηλιές. Κάποτε ἓνα κομμάτι ἀπ' τὴ σκεπὴ γκρεμίστηκε καὶ ἄνοιξε μιὰ τρύπα στὴν πλαγιά τοῦ βουνοῦ ποὺ ἔδειξε τὴ σπηλιὰ βαθειά, ἓνα βάραθρο, 20 μέτρα βαθὺ ἀπότομο.

Τότε μπήκαν μέσα ζῶα, ἄνθρωποι μὲ κάποιον τρόπο καὶ πάλι ἔκλεισε ἀπ' ἔξω καὶ ἔμεινε κλειστὰ μὲ τὰ ὑλικά ποὺ βρεθῆκαν μέσα της φυλαγμένα. Ἐνα εἶδος κρηψίννας, ὅπου ἀποθηκεύτηκαν ὑλικά μιᾶς ἐποχῆς. Τὰ ἀπολιθώματα ποὺ βρεθῆκαν εἶναι ζῶα ἀπ' τὸ ἀνώτερο Πλειστόκαινο, ἀπ' τὴν τελευταία μεσοπαγετωνικὴ περίοδο, ἀπὸ τὸ ἀνώτερο Ριζ ὡς τὸ κάτω Βύρι.

Τὸ ἄνοιγμα τῆς σπηλιᾶς τὸ τοποθετοῦν οἱ ἐρευνητὲς σὲ μιὰ θέση, ὅπου φαίνονται πέτρες καὶ χιόνια ἀπὸ μέσα καὶ ἀπ' ἔξω, φερμένα ἀπ' ἔξω, κατὶ σὰν διακαστὴ τῆς ἀσβεστόπετρας τοῦ βουνοῦ, 170 μέτρα ΒΒΑ ἀπ' τὸ περνητὸ ἄνοιγμα. Οἱ ἐρευνητὲς ὑποθέτουν, πὼς ἡ τρύπα ἔφραζε ἀπὸ πέτρες ποὺ κλίσαν καὶ ὕστερα χώματα ἀνάμεσά τους καὶ ἴστερα ὑλικά, ποὺ κατακαθίσαν μέσα σὲ νερὸ - λίμνη -

έκλεισαν καλά τὸ ἄνοιγμα, τὸ σφραγίσαν γερά. Αὐτὸ φαίνεται ἀπ' τὸ ἀμμουδερὸ ποῦρι ποῦ εἶναι στὴ θέση αὐτὴ καὶ εἶναι ἀνακατεμμένα σπυριά χαλαζία καὶ φυλλάκια μαρμαρυγίας. Ὑστερα ἤρθε τὸ σταλακτιτικὸ ὑλικό, ποῦ τὰ σκέπασε ὄλα αὐτὰ ἀπὸ μέσα καὶ ἔδωσε τὴν διμοιομορφία στὰ τοιχώματα τῆς σπηλιάς. Τὰ ζῶα ποῦ βρεθῆκαν μέσα εἶναι πολλὰ φυτοφάγα καὶ λίγα σαρκοφάγα καὶ ξεχωρίζουν δυὸ ὀμάδες. Μιὰ ἀντιστοιχεῖ σὲ κλίμα ὑγρὸ καὶ ζεστὸ καὶ παλῆρὸ καὶ ἄλλη σὲ κλίμα ξηρὸ καὶ κάπως ψυχρό.

Οἱ ἐρευνητὲς τοποθετοῦν τὸ ἀνθρώπινο κρανίον 125.000 χρόνια πρὶν. Ὁ ἄνθρωπος ἦταν 20—30 χρονῶν, γυναῖκα μὲ ὄγκο σχετικὰ μικρὸ 1220 κυβικὰ ἑκατοστά, ὅπου χωροῦσε μυαλὸ 1100,2 γρ. Εἶναι ὅμοιο μὲ τοὺς ἄλλους ἀνθρώπους Νεάντερταλ ποῦ βρεθῆκαν γύρω στὴ Μεσόγειο.

Ἀπ' τὴ θέση ποῦ τοποθετοῦν τὴ σπηλιὰ οἱ ἐρευνητὲς συμπεραίνουν πὼς αὐτὴ δὲν μπορούσε νάσαι κατοικία. Τὴν μεταχειρίστηκε, λένε, ὁ ἄνθρωπος τῆς ἐποχῆς ἐκείνης γιὰ παγίδα. Μὲ παγᾶνα ἔσπρωχνε τὰ ζῶα στὴν τρύπα καὶ πολλὰ μέσα στὴν σύγχυση καὶ ταραχὴ πέφταν μέσα. Κατέβαινε ὕστερα ὁ ἴδιος καὶ τὰ σκότωνε καὶ ἔπαιρνε κομμάτια. Τάλλα ποῦ ἔμεναν τραβοῦσαν τὰ σαρκοφάγα, ποῦ κατεβαίνοντας νὰ φᾶνε στὸ στραωμένο τραπέζι, βρίσκονταν ξαφνικὰ φυλακισμένα καὶ καταδικασμένα. Τὰ πιὸ πολλὰ κόκκαλα βρεθῆκαν σὲ μιὰ ἀκτίνα 60 μ. γύρω στὴ θέση ποῦ ἀντιστοιχεῖ στὴν τρύπα.

Τὰ νεώτερα εὐρήματα εἶναι 4 ἀνθρώπινα δόντια, 3 κυνόδοντες καὶ ἕνας προγόμφιος ποῦ ἀνήκουν σὲ διαφορετικὰ ἄτομα καὶ εἶναι ἀπὸ διαφορετικὲς ἐποχές. Οἱ ἐρευνητὲς ἐκφράζουν τὴ γνώμη πὼς μπορούν νὰ βρεθοῦν καὶ ἄλλα ἀφοῦ ἡ σπηλιὰ δὲν ἐρευνηθῆκε ἐξαντλητικά. Χρειάζεται πιὸ συστηματικὴ ἔρευνα καὶ ἀνασκαφὴ ποῦ συνεχίζεται. Πολλὰ σκεπαστήκαν ἀπὸ τοὺς ὄγκους ποῦ πέσαν καὶ ὄλα εἶναι σκεπασμένα μὲ τὸ σταλακτιτικὸ ὑλικό ποῦ ἔστρωσε τὸ νερό.

Τὰ δόντια τοῦ ἀνθρώπου δείχνουν τερηδόνα καὶ τὸ ἴδιο καὶ τὰ ζῶα. Στὰ κόκκαλά τους μάλιστα παρατηρηθῆκαν ἀρρώστιες, ἀγγύλωσι, σπονδυλίτιδα καὶ ἄλλες ποῦ χαρακτηρίζονταν ἀρρώστιες τοῦ πολιτισμοῦ.

Ἀνάμεσα στὰ κόκκαλα βρεθῆκαν καὶ ἐργαλεῖα ἀπὸ πέτρα, ἀβεστούλιθο, βωξίτη, χαλαζία καὶ ἀπὸ κόκκαλα. Τὰ πρῶτα εἶναι ἀτεχνα, σὰ σφήνα, τριγωνικὰ καὶ ὀρθογώνια καὶ μιὰ κροτάλα τρύπια. Ἀπὸ κόκκαλα, κέρατο καὶ δόντι εἶναι μυτερά καὶ πιὸ πολλὰ. Οἱ ἐρευνητὲς συμπεραίνουν πὼς ὄλα αὐτὰ ἦταν γιὰ νὰ σφάζουν τὰ κυνήγια τους.

Ἐλευθερίου Πλατάκη: ΤΟ ΙΔΑΙΟΝ ἈΝΔΡΟΝ. Ἐκδόσεις «Ἀνταῖος» Ἡράκλειον Κρήτης 1965, σελ. 75 σὺν α—ε μὲ 8 πίνακες, φωτογραφίες καὶ χάρτες.

Ὁ Ἐλευθέριος Πλατάκης, πρόεδρος τοῦ κλιμακίου τῆς Ε.Σ.Ε. στὴν Κρήτη, ἔχει δοθεῖ ὀλόπλευρα στὴν ἀξιοποίηση καὶ προβολὴ τῶν κρητικῶν σπηλαίων. Ἀποτέλεσμα τοῦ «ἔρωτα» αὐτοῦ εἶναι τὸ καινούργιο του βιβλίον γιὰ τὸ Ἰδαῖον ἄντρο. ποῦ ἂν δὲν εἶναι ἀπὸ τὰ δημοφώτερα τῆς μεγαλονησου, εἶναι ὠστόσο ἀπὸ τὰ πιὸ φημισμένα. Τόπος ὅπου γεννήθηκε ὁ μέγιστος τῶν θεῶν τοῦ ἑλληνικοῦ πανθέου, καθὼς λέει ἡ παράδοση, ἦταν πασίγνωστο ἀκόμη ἀπὸ τὴν ἀρχαιότητα καὶ οἱ πιὸ τρανοὶ συγγραφεῖς τῆς κλασσικῆς Ἑλλάδας ὅπως ὁ Ἡσίοδος, ὁ Πίνδαρος, ὁ Πλάτων, ὁ Εὐριπίδης καὶ ἄλλοι τὸ ἀναφέρουν.

Ὁ Π. ἐπιχειρεῖ ἕναν «πανδέκτη» τῶν ὄσων ἔχουν γραφεῖ μέχρι σήμερα γιὰ τὸ φημισμένο αὐτὸ σπήλιον ἢ σπήλιον, ὅπως θὰ λέγαν οἱ Κρητικοί, καὶ τὸ πετυχαίνει. Πέτυχαίνει ἀκόμη κάτι περισσότερο: δημιουργεῖ στὸν ἀναγνώστη τὴν λαχτάρα νὰ τὸ ἐπισκεφθῆ, νὰ δεῖ κι' αὐτὸς ἀπὸ κοντὰ τὸ λίκνον αὐτὸ τῆς ἑλληνικῆς μυθολογίας, νὰ ἀκολουθήσῃ τὰ βήματα τῶν χιμάδων προσοκηρυτῶν ποῦ ἀπὸ τὰ

βάθη τῆς ἱστορίας ἀνηφορίζαν στὸ ὄροπέδιο τῆς Νίδας γιὰ τὸ ἄντρο. Μὲ πετυχημένη κατάταξη ὁ Π. ἐξετάζει τὸ Ἴδαϊο ἄντρο ἀπὸ ἱστορική, λατρευτική, μυθολογική, γεωλογική, ὑδρολογική-κλιματολογική, βιολογική καὶ τουριστική πλευρὰ καὶ παρέχει πληροφορίες γιὰ ὅσα ἔχουν γραφτεῖ μέχρι σήμερα γι' αὐτὴ τὴν σπηλιά. Ἰδιαίτερα πολὺτιμη εἶναι ἡ ἀνθολογία τῶν χωρίων τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων καὶ Λατίνων συγγραφέων γι' αὐτὸ, καθὼς καὶ ἡ πλούσια βιβλιογραφία ποὺ παραθέτει στὸ τέλος τοῦ βιβλίου. Τὸ «Ἴδαϊον Ἄντρον» τοῦ Ε. Πλατάκη ἀποτελεῖ μιὰ πολὺτιμη συμβολὴ στὴν σχετικὴ φτωχὴ ἑλληνικὴ σπηλαιολογικὴ βιβλιογραφία.

PAUL FENELON - JEAN NICOD : **Paysages et problemes Helleniques évoqués au cours du quatrième Colloque International de Spéléologie en Grèce** (28 Août - 15 Septembre). Ἀνάτυπον ἀπὸ τὸ Bulletin de la Société de Géographie de Marseille. σελ. 28 Μασσαλία.

Ὁ Π. Φενελὸν καὶ ὁ Ζ. Νικὸ στὴ σύνταξη αὐτῆς μπροσοῦρα δίνουν μιὰ λεπτομερειακὴ περιγραφή τῆς ἐπίσκεψῆς τους στὴν χώρα μας μὲ τὴν εὐκαιρία τῆς διεθνοῦς συνάντησης τοῦ 1963. Ἀρχίζοντας ἀπὸ τὴν γεωλογικὴ περιγραφή τῆς Ἑλλάδας καὶ τῶν περιοχῶν ποὺ ἐπισκεφθῆσαν ἰδιαίτερα, ἀναφέρονται στὰ θαύματα τῆς ὑπόγειας Ἑλλάδας καὶ τὰ προβλήματα τοῦ κάρστ, μνημονεύοντας τὰ γεωλογικὰ φαινόμενα τοῦ Διρσιῦ, τῶν σπηλαίων τῆς Κεφαλλονιάς, τοῦ Περάματος καὶ τῆς Κρήτης, γιὰ νὰ καταλήξουν στὴν σύγκριση Ἑλλάδα. Οἱ λίγες σελίδες τῆς μελέτης πλημμυρίζουν ἀπὸ συμπάθεια πρὸς τὴν χώρα μας καὶ τὸν λαὸ τῆς.

BIBLIA ΠΟΥ ΛΑΒΑΜΕ

—J. Melentis. Studien ueber Fossile Vertebraten Griechenlands. 4. Die Pleistozäen Nashoerner des Beckens von Megalopolis in Peloponnes (Griecheland). 5. Ueber hippopotamus Antiquus Desmaretz aus dem Mittelpleistozäen des Beckens von Megalopolis in Peloponnes. 6. Sus Scrofa L. aus dem Jungpleistozäen des Beckens von Megalopolis in Peloponnes. 7. Die Boviden des Jungpleistozäens des Beckens von Megalopolis in Peloponnes, Athen, 1965.

—Types of Karst in the U.S.S.R. (Ρωσικά) Moscow 1965.

—Mendip Cave Bibliography and Survey Catalogue 1961—1963, No 13 July 1965.

—G. Abel: Der Untersberg bei Salzburg, ein Beispiel Nordalpiner Verkarstung extr. de Atti dell IX Congresso Nazionale di Speleologia, Trieste 1963.

—Γ. Χριστοδούλου. Γεωλογικὰ καὶ Μικροπαλαιοντολογικὰ ἔρευνα ἐπὶ τοῖς νεογενοῦς τῆς νήσου Κρήτης.

—C. Motas: Notes hydrocarbonologiques II c/o Fragmente Balcanica.